

Т. І. Гладка,
аспірант кафедри політології та філософії,
Харківський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентіві України

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ

У статті окреслено основні проблеми державного управління інноваційним розвитком освіти в Україні. На підставі проведеного аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел запропоновано функціональну модель державного управління інноваційним розвитком освіти, якою визначено послідовні етапи впливу державного управління на стан процесів у освіті з метою забезпечення її інноваційного розвитку.

Main problems of public administration of innovative education development in Ukraine are traced in the article. On ground of made analysis of domestic and foreign scientific sources the functional model of public administration of innovative education development is offered determining consequent stages of public administration influence on the state of processes in education with the purpose of ensuring of its innovative development.

Ключові слова: державне управління, інноваційна освітня діяльність, інноваційний розвиток освіти, модель управління, функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти.

Key words: public administration, innovative education activity, innovative education development, model of administration, the functional model of public administration of innovative education development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Інноваційні інтенції розвитку сучасного суспільства вимагають "формування та реалізації потенціалу нового в системі державного управління. Він включає у себе дві складові: здатність системи державного управління приймати принципово нові, нетрадиційні управлінські рішення з позиції функціонально-технологічного підходу, а також здатність системи державного управління підтримувати інновації, стимулювати їх впровадження в життя" [1].

Генерування інновацій, оновлення знань слід стимулювати, в першу чергу, в освітній галузі як головній інституції культивування інтелектуального потенціалу суспільства, тому об'єктом державного управління стає не функціонування освіти як консервативної галузі, а її динамічний інноваційний розвиток.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ДАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР

Проблеми державного управління освітою досліджують С. Андрейчук, М. Білинська, Л. Гаєвська, В. Грабовський, О. Дем'янчук, Д. Дзвінчук, О. Жабенко, С. Жарая, Ю. Журавльова, С. Калашнікова, В. Коваленко, В. Корженко, В. Кремень, С. Крисюк, І. Лопушинський, В. Луговий, Т. Лукіна, В. Луначек, С. Майборода, А. Мазак, С. Ніколаєнко, В. Огаренко, Л. Полякова, Л. Прокопенко, Н. Протасова, Л. Пшенична та інші.

Інноваційні аспекти розвитку державного управління висвітлюються в працях В. Бакуменка, М. Гамана, В. Гамаюнова, В. Гусєва, Д. Карамішева, В. Князєва, В. Корженка, М. Корецького, А. Кузнєцова, В. Іванова, В. Мартиненка, В. Патрушева, В. Соловиха та ін.

На вивченні інноваційних процесів у освіті та управлінні їх здійсненню зосередили свою увагу такі науковці, як Г. Балихін, Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Козлова, О. Олекс, В. Паламарчук, М. Пономарьов, Б. Смірнов, А. Хуторський та інші.

На вивченні інноваційних процесів у освіті та управлінні їх здійсненню зосередили свою увагу такі науковці, як Г. Балихін, Л. Ващенко, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Козлова, О. Олекс, В. Паламарчук, М. Пономарьов, Б. Смірнов, А. Хуторський та інші.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Аналіз опрацьованої наукової літератури дозволяє зробити висновок, що проблема державного управління інноваційним розвитком освіти ще залишається недостатньо дослідженою. Немає конкретних алгоритмів і схем, які давали б можливість розробити модель державного управління інноваційним розвитком освіти.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — визначити основні проблеми державного управління інноваційним розвитком освіти в Ук-

раїні, запропонувати функціональну модель державного управління інноваційним розвитком освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Інноваційний розвиток вимагає відповідної специфіки державного управління освітніми процесами з метою надання їм інноваційних імпульсів та прискорення темпів розвитку системи освіти. "Специфіка управління нововведеннями така, що, з одного боку, необхідно стимулювати висунення якомога більшої кількості ідей, пов'язаних з інноваціями, забезпечити достатню свободу дій працівників інноваційного процесу, створити позитивні мотиви праці, а з іншого — необхідно здійснювати контроль за інноваційним процесом у межах стратегічного планування" [2, с. 15].

Основним завданням управління у сфері освіти, вважає В. Кремень, стає з'ясування ролі й місця центральної, регіональної та місцевої влади з метою встановлення інтегрованих інституційних обов'язків для забезпечення якісної освіти та її адекватного фінансування. Завданням регіональних і місцевих стратегій є узгодження умов фінансування, створення регіональних засобів контролю [3, с. 57].

Л.Ващенко визначає такі основні умови управління інноваційними процесами: нормативно-правові, соціально-педагогічні, психолого-педагогічні та організаційно-управлінські. Нормативно-правові умови складають документи міжнародного, державного та регіонального рівнів, що визначають і упорядковують інноваційні процеси.

Соціально-педагогічні умови відтворюють соціально-економічні, культурні та освітні потреби регіону з урахуванням державно-громадського характеру управління як основи автономного функціонування й розвитку інноваційного середовища в регіоні та формування регіональної освітньої політики. Психолого-педагогічні умови управління інноваційними процесами в регіоні розглядаються у контексті інноваційної компетентності педагогів: готовності до змін; соціально-педагогічної ерудованості; здатності оперувати інформацією; готовності до постійного самонавчання та саморозвитку; комунікативності та емоційній стабільності; здатності до прийняття рішень та організації; відкритості. Важливою складовою є мотиваційний компонент, який активізує сприйнятливність педагогів до нового та їх залучення в інноваційний процес, стимулює їх науково-методичну підготовку до інноваційного пошуку.

Організаційно-управлінські умови передбачають забезпечення незалежної експертизи інноваційних проєктів і програм, розробку і запровадження методів управління інноваційними процесами (як способу наукового освоєння та практичного впровадження освітніх новацій через реалізацію управлінських завдань і функцій), здійснення контролю й оцінювання результатів інноваційного пошуку (з урахуванням розвитку, складності, співвідношення з іншими процесами, визначення ролі суб'єктів у реалізації педагогічних новацій, очікуваних результатів) [4, с. 21—22].

Сьогодні запровадження ефективного управління інноваційною діяльністю в Україні, на думку В. Івченка, стримується наявністю низки проблем у цій сфері. По-перше, в Україні поки що відсутня чітко сформульована стратегія науково-технологічного та інноваційного розвитку, вибудованого державного менеджменту її реалізації. По-друге, незавершеність процесів перерозподілу державної власності не дозволяє повною мірою залучити потенціал інноваційної діяльності для одержання та капіталізації прибутку. По-третє, наша держава має обмежені можливості щодо використання можливостей вже сформованого світового ринку високотехнологічних товарів і послуг, де дуже малий попит на українську продукцію" [5, с. 2].

Аналізуючи управління інноваційною діяльністю в освіті, можна визначити наступне. Впровадження інновацій відбувається без системного, послідовного впливу на інноваційні освітні процеси. Інноваційні освітні проєкти та програми не проходять належної експертизи та попередньої експериментальної перевірки, нормативно-правове поле для здійснення інноваційної освітньої діяльності потребує перегляду, що відповідав би сучасним реаліям життя. Існує невизначеність у функціях центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення координування інноваційних процесів. Сама процедура проведення інноваційної діяльності є розмитотою, позбавленою правової відповідальності за її здійснення.

Існує проблема кадрового забезпечення управлінців, здатних управляти інноваціями. "Освіта державних службовців має бути випереджальною за характером, тобто спрямовуватись на розвиток тих якостей особистості (наприклад, стратегічне і вірогіднісне мислення, здатність передбачати, прогнозувати, програмувати й моделювати, комунікабельність, професійна інтуїція, організаційні якості тощо), які забезпечуватимуть державному службовцеві можливості змінюватися (удосконалюватися)" відповідно до вимог часу, потреб професійної діяльності й кар'єрного зростання [6, с. 82].

Проблемою залишається фахова невідповідність педагогічних кадрів до впровадження інновацій, відсутність забезпечення відповідної цілеспрямованої підготовки вчителя, фінансової підтримки закладів, захоплення "інноваторів", брак відповідного науково-методичного забезпечення інновацій, недостатнє стимулювання генерування інновацій з боку місцевих органів управління освітою.

Освіта може просуватися вперед, коли збагачується новими ідеями, сама продукує власні ідеї; коли керівник не зациклюється на господарських питаннях, а постійно прагне до удосконалення свого професійного рівня і турбується про кваліфікаційний ріст кожного педагога.

Сьогодні ще залишаються проблемами для переважної більшості шкіл доступ до інформаційного простору, участь у програмах шкільних обмінів, що, в свою чергу, не дає можливості побачити, почути та порівняти функціонування освітніх систем зарубіжних країн, започаткувати співпрацю з колегами за кордоном для обміну педагогічним досвідом.



Рис. 1. Функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти

Державне управління інноваційним розвитком освіти ми розглядаємо як цілеспрямований, послідовний і системний вплив органів державного управління на стан процесів у освіті з метою забезпечення інноваційного розвитку та конкурентоспроможності національної освіти в глобальному освітньому середовищі.

Реалізація інноваційного розвитку освіти (ІРО) в Україні можлива за умови розроблення стратегії ІРО — створення Закону для ІРО, розроблення концепції ІРО, створення масштабних освітніх мегапроектів підготовки та перепідготовки управлінських кадрів, здатних генерувати інновації й управляти ними, формування організаційної структури ІРО, визначення функцій, принципів, методів впливу на інноваційну діяльність, удосконалення фінансування інноваційної діяльності.

У науці державного управління загальноприйнятою є думка про те, що зміст державного управління, його цілі й завдання найбільш яскраво і виразно проявляються в його функціях [7, с. 124].

Для того, щоб у суспільстві був порядок і забезпечувався відповідний розвиток, на думку Х. Ортегі-Гасета, має бути розв'язане питання щодо вирішальних функцій. "Володіти і слухатись — вирішальні функції в кожному суспільстві. Коли не розв'язане питання, хто володіє і хто слухається, все інше рухається ненадійно й неадекватно" [8, с. 102]. Звичайно, це не може означати, що "той, хто слухається" позбавляється права бути активним учасником у прийнятті рішень. Мова йде про певний порядок у системі та відповідальність осіб.

М. Гаман поділяє функції державного управління інноваціями на загальні та спеціальні. До загальних функцій державного управління відносяться: державне нормування; державний контроль та аналіз, державне прогнозування та планування; державне стимулювання; державне регулювання та координування. До спеціальних функцій державного управління — державне регулювання економіки; державне прогнозування та планування соціально-економічного розвитку; державний фінансовий контроль [9, с. 343].

Під час визначення функцій державного управління інноваційним розвитком освіти, вважаємо, варто зва-

жати також і на життєвий цикл інновації, який, на думку А. Пригожина, включає наступні стадії [10, с. 771]:

- зародження (усвідомлення потреби і можливості змін, пошук відповідного нововведення);
- освоєння (впровадження на об'єкті, експеримент, здійснення виробничих змін);
- дифузія (тиражування, багаторазове повторення нововведення на інших об'єктах);
- рутинізація (коли нововведення реалізується в стабільних, постійно функціонуючих елементах відповідних об'єктів). Нововведення, зазначає автор, не може вважатися повністю завер-

шеним, якщо воно зупинилось на будь-якій з проміжних стадій.

Функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти повинна бути побудована з урахуванням загальних та специфічних функцій державного управління.

Під моделлю управління слід розуміти теоретично вибудовану цілісну сукупність уявлень про те, як виглядає і як повинна виглядати система управління, як вона впливає і як повинна впливати на об'єкт управління, як адаптується і як повинна адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі, щоб керована організація могла досягати поставлених цілей, стійко розвиватися і забезпечувати свою життєздатність. Вона включає в себе базові принципи управління, стратегічне бачення, цільові установки і завдання, спільно виробляти цінності, структуру та порядок взаємодії її елементів, організаційну культуру, аналітичний моніторинг і контроль, рушійні сили розвитку та мотиваційну політику [11].

Функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти включає такі складові (рис. 1), які в сукупності дозволяють здійснювати послідовний вплив державного управління на процеси в освіті, з метою забезпечення її інноваційного розвитку.

1. Аналіз стану освіти, з'ясування проблем. Здійснюється аналіз результатів вітчизняної освіти, досліджуються показники її розвитку в порівнянні з міжнародними, визначаються сильні та слабкі її сторони.

2. Визначення напрямів інноваційного розвитку освіти та його прогнозування. Виконується відбір та обґрунтування вибору стратегії й обґрунтовуються пріоритетні напрями інноваційного розвитку з урахуванням глобальних тенденцій у світовому освітньому просторі.

3. Стимулювання процесів генерування освітніх інновацій. Передбачає систему заохочувальних стимулів (матеріальних, кар'єрних) для інноваторів, які задіяні у проведенні інноваційної діяльності. Критерієм у підвищенні кваліфікаційної категорії педагогічного працівника повинна стати його інноваційна активність.

К. Крістенсен вважає, що інновації процвітають тоді, коли у компанії є спонукання для розроблення інноваційних продуктів, необхідні ресурси та уміння. Вплив державної влади на інновації з'являється тоді, коли приймаються політичні рішення (включаючи субсидування й інші види стимулювання) або коли регулюються умови розвитку галузі [12, с. 69].

4. Експертиза та відбір пріоритетних інноваційних проектів. Відбір інновацій повинен відбуватись на основі експертизи інноваційних проектів.

Інноваційний освітній проект — це документ, у якому визначаються мета, завдання, перелік, послідовність дій виконавців і сфера їх відповідальності, необхідні ресурси, процедура контролю за ходом реалізації передбачених заходів, що в установлені терміни мають забезпечити визначені результати. Розроблення проекту включає дії [13, с. 109—111] наступні.

1. Визначення мети проекту.
2. Формулювання завдань проекту.
3. Складання графіка проведення заходів щодо реалізації проекту.
4. Визначення людських та матеріально-технічних ресурсів, необхідних для здійснення кожного заходу.
5. Формулювання очікуваних результатів.
6. Розроблення системи оцінювання проміжних та кінцевих результатів проекту.
7. Укладання бюджету проекту.

До проведення експертизи повинні залучатись вчені, експерти-практики, інші компетентні особи з даного напрямку проекту.

5. Проектування впровадження інноваційних проектів. Виявлення факторів, які гальмують чи можуть загальмовувати освоєння інновацій.

6. Координування інноваційних процесів. Координація дій повинна відбуватись на всіх рівнях відповідно до визначених етапів інноваційного проекту.

7. Моніторинг інноваційного розвитку освіти. Визначається ступінь реалізації інноваційних проектів, виявляються причини відхилень та готуються рішення про своєчасну зміну пріоритетів інноваційного розвитку.

8. Підготовка відповідних управлінських рішень. Приймається відповідне рішення про масове впровадження інновації, багаторазове повторення чи збереження в банках даних.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМУ

Таким чином, перед державним управлінням інноваційним розвитком освіти в Україні постають два головні завдання — виявити глобальні освітні інновації, з'ясувати експериментально межі їхнього повторення в локальних умовах і домогтись масового повторення в усіх навчальних закладах і усіма педагогами. Друге завдання — це зі знанням здійснення першого сприяти виникненню власних глобальних інновацій (спочатку в окремих навчальних закладах, їх сукупностях), а потім знову досягати їхнього масового повторення.

Функціональна модель державного управління інноваційним розвитком освіти в усій сукупності її складових дозволяє вирішити поставлені завдання та здійснювати системний і послідовний вплив державно-

го управління на процеси в освіті, забезпечуючи їй при цьому інноваційний розвиток.

Література:

1. Бакуменко В.Д., Руденко О.М. Концептуальний підхід до визначення моделей державного управління // Науковий вісник Академії муніципального управління (Серія "Управління"). Вип. 4 (10). Державне управління та місцеве самоврядування / За заг. ред. В.К.Присяжнюка, В.Д. Бакуменка. — К.: Видавничо-поліграфічний центр Академії муніципального управління, 2009. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu/2009_4/2.pdf

2. Микитюк П.П. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник / Микитюк П.П. — К.: Центр навчальної літератури, 2007. — 400 с.

3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.

4. Ващенко Л.М. Система управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.01 [Електронний ресурс] / Л.М. Ващенко; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2006. — 40 с.

5. Івченко В.А. Становлення та розвиток національної інноваційної системи в забезпеченні конкурентоспроможної економіки держави // Інвестиції та інноваційний розвиток. — 2008. — №3. — С. 2—5.

6. Протасова Н.Г. Методологія викладання та кадрове забезпечення навчального процесу в системі професійної освіти державних службовців // Державне управління в Україні: реалії та перспективи: Зб. наукових праць / Національна академія держ. управління при Президенті України / В.І. Луговий (заг.ред.), В.М. Князєв (заг. ред.). — К.: Видавництво НАДУ, 2005. — С. 79—84.

7. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні / Т.О. Лукіна; Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. — К.: Вид-во НАДУ, 2004. — 292 с.

8. Ортега-і-Гасет. Вибрані твори / Перекл. з іспанської В.Бурггардта, В.Сахна, О.Тостенко — К.: Основи, 1994. — 420 с.

9. Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України / Національна академія держ. управління при Президенті України. — К.: Видавництво НАДУ, 2005. — 386 с.

10. Пригожин А.И. Методы развития организаций. — М.: МЦФЭР, 2003. — 864 с.

11. Барышников Ю.Н. Модели управления [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://koism.rags.ru/publ/articles/12.php>

12. Кристенсен Клейтон. Что дальше? Теория инноваций как инструмент предсказания отраслевых изменений: пер. с англ. [Е. Калинина] / Клейтон Кристенсен, Скотт Энтони, Эрик Рот. — Москва: Альпина Бизнес Букс, 2008. — 398 с.

13. Освітній менеджмент: навчальний посібник / За редакцією Л. Даниленко, Л.Карамушки. — К.: Шкільний світ, 2003. — 400 с.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2010 р.